

Slávne pašiové hry v Oberammergau za odvrátenie moru

Stanislav Trebatický

10. apríla 2020 ✚ Kultúra

Keď v prvej polovici 17. storočia zúrila v Európe čierny mor, sediaci z bavorského mestečka Oberammergau slávnostne sľúbili Bohu, že ak ich kraj ušetrí, budú každých desať rokov, ako výraz vďaky, hrať hru zobrazujúcu život a smrť Ježiša Krista. Viera v Boha a Jeho moc a v jeho reálne pôsobenie a zasahovanie do dejinných udalostí ešte nebola zničená osvietenským racionalizmom a následným vývojom intelektuálnej klímy, ktorá vyvrcholila v dnešnom postmodernom relativizme a ateizme. Mor si vyberal svoju daň, podobne ako dnes nový čínsky vírus a mortalita stúpala medzi októbrom 1632 a marcom 1633 z jedného na tisíc obyvateľov ročne na dvadsať na tisíc mesačne, teda 240 krát. Po zložení sľubu sa znížila opäť na jedného na tisíc obyvateľov mesačne. Dedinčania sa nemali dôvod pýšiť svojimi liečiteľskými schopnosťami, krízovým manažmentom, ani z Číny dovezenými respirátormi, zobrali to tak, že ich Boh zachránil a splnili svoj sľub. Prvýkrát sa hra hrala v roku 1634. Hru zložili Othmar Weis, J. Daisenberger, Otto Huber a ďalší obyvatelia mestečka. Hudbu napísal Rochus Dedler. Hra sa vždy hráva pod holým nebom. Text nie je ktovieako originálny počín, je to vlastne kompilácia niekoľkých známych rukopisov z 15. a 16. storočia.

Dej zachytáva krátky úsek Ježišovho života, medzi posledným príchodom do Jeruzalema a Ukrižovaním a je to najstarší, ešte stále hraný, exemplár kresťanskej náboženskej hry v ľudovej reči. Dnes sa hra hráva v každom roku, ktorý končí nulou, v rozpätí piatich mesiacov. V roku 2010 sa hralo 102 predstavení a zamestnala 2000 hercov, hudobníkov, technikov, všetko miestnych obyvateľov. Je to pestrá zmes dramatického hovoreného slova, hudobného a chorálneho sprievodu a živých obrazov, ktoré podávajú scény zo Starého zákona, vyobrazené nehybnými hercami a verbálnym opisom. Tieto scény poskytujú rámec pre vzájomné vzťahovanie Starého a Nového zákona. Sú tam scény s Kráľom Ahasverom a Ester, Jozefom Egyptským, Mojžišom a bronzovým hadom a pod.

Scéna ukrižovania z roku 1871, zdroj: commons.wikimedia.org

Hra v terajšej podobe pripomína pašie, ktoré sa čítavajú počas Veľkonočného týždňa v latinskej cirkvi, kde sa predpisuje pre každú postavu z evanjeliovkej sekvencie iný spevák. Sú zaznamenané iba tri prípady, kedy sa nehrala. V roku 1770, knieža elektor Maximilián Jozef, na žiadosť Rímskokatolíckej cirkvi zakázal v Bavorsku všetky pašiové hry, pre podozrenie z nekatolíckeho obsahu, ale jeho nástupca Karol Teodor, v roku 1780 hru

v Oberammergau, po dôkladnom skúmaní, ako jedinú v krajine, povolil. Predstavenie plánované na rok 1920 sa posunulo o dva roky pre hospodársku a politickú katastrofu v Nemecku po prehratej svetovej vojne a predstavenie v roku 1940 bolo pre druhú svetovú vojnu násilne zrušené a uskutočnilo sa až v roku 1950 za dozoru amerických okupačných síl. A práve toto predstavenie, ktoré sa priplietlo do cesty epochálnym udalostiam a silám nesmierne prekračujúcim význam bavorského zapadákov, si zaslúži našu pozornosť.

Keď už bolo zrejmé, že Nemecko prehrá, pripravili spojenci plán, ako zabrániť Nemcom, aby vyvolali aj tretiu svetovú vojnu, známy ako Morgenthauov plán. Tento plán predpokladal demilitarizáciu a deindustrializáciu Nemecka a jeho premenu na primárne agrárnu krajinu. Uhoľno – oceliarske priemyselné komplexy mali byť zničené a celý obchod mal zostať v rukách spojencov a poľnohospodárstvo malo byť organizované po vzore sovietskych kolchozov. Sovietsky zväz mal byť terčom hospodárskej podpory a úľav a Nemecko malo byť zviazané clami a embargami. Nemci boli pobúrení, čomu nahrával aj fakt, že Morgenthau pochádzal z prominentnej newyorskej židovskej rodiny. Adenauer to výstižne označil za zločin proti ľudskosti. Americkú politiku v tej dobe riadili WASP, bieli anglosaskí protestanti a tí boli proti plánu „židovskej pomsty“, ako to tiež výstižne nazval minister obrany H. Stimson. Ukázalo sa však, že americký spojenec, Sovietsky zväz, sa rýchlo zmenil v úhlavného nepriateľa a Morgenthauov plán by zničil Nemecko, potenciálnu baštu proti bolševizmu v Európe. V pozadí bublal večitý katolícko-židovský spor, ktorý ale dostal po udalostiach svetovej vojny novú dynamiku.

Americký okupačný sektor obsahoval Bavorsko, kde žila väčšina nemeckých katolíkov a americkí katolíci boli podozriví z bratříckovania sa s katolíckymi Nemcami. Keď bol za poradcu okupačných síl menovaný diplomat, katolík Robert Murphy, ktorého neznášali americké židovské organizácie, Morgenthau inicioval jeho neúspešné odvolanie. Židovská pomsta musela načas ustúpiť americkému plánu urobiť z Nemecka výkladnú skriňu amerických liberálnych hodnôt a to znamenalo nový scenár pre kultúrnu prestavbu Nemecka.

Zrušenie pašiových hier v Oberammergau bolo na dosah. Ako každé, na evanjeliu založené spracovanie udalosti Kristovho ukrižovania, nemôže neopakovať to, čo evanjelium hovorí. Krista nechal ukrižovať rímsky prokurátor na základe opakovaného, dôrazného a vydieraním podporeného naliehania židovského davu, ktorý viedla jeho elita, farizeji, veľkňazi a zákonníci. Kristus, ako prorokmi predpovedaný Mesiáš, konfrontoval židovský národ so skutočnosťou, že proroctvá sa práve naplnili a rozťal ho na dve časti. Na tých, ktorí ho prijali, teda kresťanov a tých, ktorí ho z nenávisťi nechali ukrižovať a mali dosť nenávisťi na to, aby vraždili a prenasledovali aj tých, ktorí sa ku Kristovi prihlásili neskôr. Takto to stojí v evanjeliách a nedá sa s tým nič urobiť. Dnes, je takýto príbeh hodný nálepky antisemitizmu a tiež aj prenasledovania jeho tvorcov (spomeňte na Gibsonove Umučenie Krista). A hry v Oberammergau si tú nálepku vyslúžili tiež.

Američania práve rozpútali drakonický program denacifikácie Nemecka. Každý aspekt nemeckej kultúry a života bol dôkladne preskúmaný a preosiaty, rasu nahradilo životné prostredie, liberálna demokracia, tolerancia, flagelantský postoj k vlastným dejinám, pohrdanie vlastnou kultúrou a celá krajina absolvovala sériu tvrdých, plánovaných sociálno inžinierskych zmien, ktorých výsledok je skvelo viditeľný na poslednej generácii Nemcov. V roku 1950 sa predstavenia v Oberammergau zúčastnili predstavitelia okupačnej vlády, komisár J. McCloy a komisár sir B. Robertson, a ešte nenašli na hre nič, za čo by zaslúžila smrť. Mníchovský kardinál Faulhaber hru preskúmal v roku 1949 a schválil. Takisto urobil o desať rokov neskôr jeho nástupca

kardinál Wendel. Židom sa však hra nepáčila. V roku 1966 prišiel Phil Baum, riaditeľ Amerického Židovského Kongresu (AJC) s požiadavkou na očistenie scenára od všetkého antisemitizmu a žiadal vyhlásiť bojkot hry.

A za ním sa zoradila úderka preslávených kultúrno-umeleckých pracovníkov s „vysokým morálnym profilom“, ako Arthur Miller, Leonard Bernstein, Irwing Howe, Leslie Fiedler, Geroge Steiner, Guenter Grass, Stanley Kunitz a iní. Nikto menší ako Elie Wiesel zvolal do New Yorku konferenciu, aby ohlásil bojkot. Umelci nesmú mlčať, keď umenie oslavuje nenávisť. A ak si ľudia z Oberammergau myslia, že nedokážu svoje názoru prejavíť inak, ako cez otvorene antisemitský text, tak my ostatní nemáme na výber, len verejne to odsúdiť a naliehať na všetkých, ktorí zdieľajú náš názor, aby sa pripojili k nášmu odporu.

Bundesarchiv, Bild 102-10613
Foto v. M. 1. September 1930

Henry Ford v roku 1930 navštívil pašiové hry, zdroj: commons.wikimedia.org

James Shapiro vo svojej knihe píše, že ani tá skvelá zostava literárnych a umeleckých hviezd by nedosiahla nič, keby jej katolícky svet nevyšiel v ústrety s Nostra Aetate. V Shapirovom texte sa len chabo skrýva zjavné nadšenie, že „len vďaka nákov 2. Vatikánskeho koncilu mohlo kladivo židovskej kritiky dopadnúť na Oberammergau a dosiahnuť zásadné a trvalé zmeny.“ Bavoráci doplatili na Nostra Aetate. Bez nej by útok odrazili, alebo sa mu vyhli. Teraz sa podarilo postaviť biskupa proti vlastnému stádu, aby vyrezali z hry všetko, čo sa im zdalo neprijateľné. Dedičania inštinktívne vinili z útoku na hru Židov, ale Shapiro správne poznamenáva, že „bez dramatickej zmeny v náuke katolíckej Cirkvi, by židovskí protestujúci nedosiahli úspešnú zmenu v texte, bez ohľadu na vyhlásený bojkot.“

Vďaka Nostra Aetate je možné hru označiť ako znepokojujúco za hranicou oficiálnej katolíckej náuky. Nostra Aetate sa stala najúčinnjším nástrojom v kultúrnom boji proti katolíkom. Shapiro hovorí:

„Pre Oberammergau to bolo tvrdé prebudenie. Hrozil bojkot hry v roku 1970 a bolo to prvý raz v tomto storočí, čo v divadle zostali prázdne rady sedadiel. Až do roku 1970 mala hra missio canonica, oficiálne požehnanie Cirkvi, ktoré značilo, že hra je v súlade s cirkevnou náukou. V tomto roku, pre prvé predstavenie po koncile a jeho revolučnej deklarácii o „Vzťahu Cirkvi k nekresťanským náboženstvám“ bolo toto požehnanie stiahnuté..... pretože, podľa vyhlásenia mníchovského arcibiskupa, hra obsahuje antisemitské prvky a potrebuje revíziu. Hra sa nezmenila. Zmenila sa Cirkevná náuka.“

Hra sa nezmenila, ale ani cirkevná náuka sa nezmenila. Zmenila sa forma boja. Protestujúci aktivisti teraz koptovali katolíckych odborníkov a nasadili do boja správne zorientovaných teológov, aby im pomohli zmeniť hru. Shapiro hovorí, že AJC (Americký židovský kongres) a ADL (Anti Defamation league) začali získavať množstvo kontaktov v Cirkvi. Kardinál *Döpfner* požiadala starostu Oberammergau, aby pripravil nový scenár. V tejto prvej fáze sa úspešne podarilo rozdeliť stádo a pastiera.

Nešlo ani tak o to, čo Nostra Aetate hovorí, ale čo noviny, médiá a zástupy akademických špekulantov tvrdia, že Nostra Aetate hovorí. O tom sa písalo v novinách, hovorilo na konferenciách, ale sama Cirkev sa neunúvala prísť s interpretáciou vlastného dokumentu. Jeden zo správne rozhladených teológov, známy tým, že hovorí to, čo ADL chce počuť a hovorí to vtedy, keď je vhodnejšie pre ADL mlčať, bol Leonard Swidler. Preslávil sa tvrdením, že Ježiš nebol kresťan, ale Žid. Pojem „žid“ nechal úmyselne natoľko nejasný, aby umožnil podkopanie historických koreňov Cirkvi. Evanjeliá už nepovažoval za historicky presné záznamy, ale za súčasť „skutočnosti viery“, ako záznam toho, ako isté historické komunity neskôr spomínali na Krista. Iný správne angažovaný teológ bol Gerard Sloyan, ktorý „skúmal“ rozdiel, medzi historickými poznatkami a tradičným zobrazovaním postáv v príbehu Umučenia. Bavorskí dedinčania boli chytení do pasce. Alebo kapitulujú pred „odborníkmi“ ako Sloyan a Swidler a vykastrujú evanjelium, alebo udržia evanjelium v celistvosti, ale uznajú, že nemá historické základy.

Bavoráci, bez podpory svojho biskupa, neschopní čeliť úskočným katolíckym intelektuálom v službách ADL a AJC, začali robiť ústupky. Bod po bode sa scenár začal ukazovať ako nehistorický. A pretože vypitvanie hry bolo plánovanou predohrou k plánovanému vypitvaniu Evanjelia, žiaden ústupok nemohol byť dosť veľký. Zmeny sa aplikovali v roku 1970, 1980 aj 1984 a stále boli navrhované nové. A čím ich bolo viac, tým menej historicky presné boli. Žiadalo sa odstrániť nie len pasáže, ktoré by mohli byť urážlivé, ale prerobiť celú dejovú líniu, aby sa odstránil spor medzi kresťanmi a Židmi a celé sa to vykreslilo, ako drobná náboženská trenica, ktorá pre Ježiša dopadla zle, lebo sa do toho nechcene zaplietli rímske okupačné sily. Samozrejme, veď argumentovať pre Ježišove židovstvo znamenalo delegitimizovať samotné kresťanstvo a jeho existenciu.

Po 20 rokoch dohadovania a úprav bol z hry odstránený všetok urážlivý materiál, ale predstavenie v roku 1984 neprinieslo kritikom spokojnosť. Naopak. James Rudin v NY Times zverejnil ostrý text “Hry vo Oberammergau – Stále antisemitské.” Kritizoval úpravy ako nedostatočné a nezdalo so mu, že by teologické texty L. Swidlera z Journal of Ecumenical studies boli v hre dostatočne reflektované. Swidlerovou prácou sa ale všeobecne pohrdalo a neprikladal sa jej väčší význam. Spor o interpretáciu fundamentálneho príbehu kresťanstva nezostal sám. Pristúpil k tomu spor o splnenie sľubu. Dedinčania plnia svoj sľub už tri a pol storočia. Ak je neplnenie sľubu daného Bohu akt bezbožnosti, potom tí, čo žiadajú sľub neplniť, presadzujú bezbožnosť. Identita dedinčanov je formovaná plnením tohoto sľubu a každý, kto ten sľub spochybňuje, spochybňuje identitu tejto dediny. A nielen jej. Spochybňovanie presnosti historických antecedentov tejto hry je útok na vierohodnosť evanjelií. Eugen Roth (katolík) si všíma, že ten sľub zachránil dedinčanov pred moderným svetom. Pred svetom, kde ľudia neplnia krstné sľuby, manželské prísahy, kde ľudia nehanebne nerešpektujú záväzky, ku ktorým dobrovoľne pristúpili. Taký zjav je ojedinelý. A je to trvalá výčitka. Trvalá výčitka i tým biskupom, ktorí falošne prezentujú desatoro ako „vysoký ideál“, ktorý nemožno dosiahnuť (spomeňte na synodu o rodine, kde sa takéto reči viedli). Takáto dedina, skanzen v horách, vzdorujúci všeobecnému progresu, sekularizácií a modernite je netolerovateľná.

Dedina Oberammergau, zdroj: commons.wikimedia.org

Starosta bavorskej dediny Otto Huber, sa na vlastnej koži presvedčil, že je úplne jedno, nakoľko svoju hru očistia od všetkého antisemitského. Nadšený, že text je teraz čistý, zobral scenár pod pazuchu, sadol do lietadla a letel do New Yorku, pochváliť sa riaditeľovi ADL Abrahamovi Foxmanovi. Ten ho chladne odbil. Huber spomína, že keď Foxmanovi, povedal, že hra je o láske a pochopení ten vybuchol. Shapiro cituje Foxmana: „Povedal som mu, že ak mi chce priniesť lásku a pochopenie, má dosť iných kresťanských námetov. Nepotrebujem tento. Nech mi dá inú hru. Ak je to o Ukrižovaní, keď Židia zabilí Krista, tak to nikdy nedokáže dosť očistiť. Nech za to nečaká objatie.“ Huber nečakal, že Foxman bude chcieť pašiovú hru bez Ukrižovania. Rozpačito apeloval na tradíciu, na čo Foxman odpovedal: “do pekla s tradíciou, ktorá rozpaľuje nenávisť a pohrdanie a nakoniec vraždí Židov.“

Dialóg je tá najlepšia doposiaľ vynájdená vec, na zničenie katolíckej identity a presne na to ju katolícki odborníci v židovských službách použili. Po tridsiatich piatich rokoch dialógu sa dospelo do stavu, keď sa zistilo, že istú situáciu obe strany vidia rozdielne. Ale dialóg mal aj jednu pozitívnu vlastnosť. Po troch desaťročiach dohadovania a úprav sa podarilo z textu odstrániť všetko antisemitské. Podarilo sa dokonca starý Daisenbergerov text prerobiť tak, aby vyhovoval podivnému postoju, ktorý zaujala Cirkev na koncile. A Shapiro to uznáva. Ukázalo sa však, ako píšem vyššie, že v Evanjeliu je istý antižudaistický prvok. Že veľkňazi toho Krista nakoniec dajú ukrižovať. Že ten antižidovský prvok je podstatný a neodstrániteľný. A tak sa rozdelenie medzi sedliakmi a biskupom scelilo, lebo či sa snažili, či nie, kritikom sa nezavďačili. Ani sedliaci, ani biskup.

Bolo zrejmé, že naliehať na Cirkev, aby zmenila svoj názor na to, kto nechal Krista ukrižovať je už za čiarou a tak bolo potrebné prísť s novou stratégiou. Čo tak postaviť režiséra proti scenáristom a hercom? Tí, ktorí trvali na tom, aby bola hra historicky presná naraz prišli s požiadavkou „umeleckej slobody.“ Shapiro si všimá, že je „ironické, že boj o doktrínálne otázky pokračuje napriek tomu, že kedysi nespochybniteľná viera mnohých hercov, hlavne mladých, zoslabla.“

Stratégia obrátenia jednej skupiny katolíkov proti druhým sa nezmenila, len to už neboli dedičania proti hierarchii, ale konzervatívci proti reformistom. Nový režisér, Christian Stueckl bol ideálny na rozvrátenie hry zvnútra. Pochádzal zo starej miestnej rodiny, jeho predok zomrel pri more v roku 1634. Mal za sebou režírovanie Shakespeara a pohrdal vkusom svojich rodákov. Divadlo považoval za najmocnejší spôsob, ako spochybníť staré a zažitú hodnoty. Mníchovský kardinál Wetter, ktorý dostal scenár roku 2000 na preskúmanie povedal, že pašiové hry nie sú o hraní, ale o napodobňovaní Krista. Stueckl odpovedal, že je divadelný režisér a robí divadlo. Shapiro, ktorý pred tým kritizoval, že v hre boli nehistorické prvky, teraz naopak chválil režiséra za vloženie vymyslenú scénu, v ktorej niekoľko zúfalých ľudí zhodí kríž na zem

a rúhavo hovorí, že už neveria v Boha, ktorý schvaľuje utrpenie. Stueckl teraz prevzal od „odborníkov“ ako Swidler úlohu narušiť vieru dedinčanov. Shapiro ho vyznamenáva najvyšším vyznamenaním: „je to neúnavný ničiteľ tradície.“

Ukazuje sa tu, že homogénne etnické a v tradícii zakorenené kultúry sú veľmi zraniteľné subverzívnou aktivitou, najmä ak sú v hre aj peniaze. Shapiro poznamenáva, že keby dedinčania hrali zdarma, nedokázali by ADL a AJC presadiť zmeny. Finančná páka bola jediná, ktorá im zostala. Bojkot bol odvolaný. Shapiro poznamenáva, že bojkot by síce zabránil, aby hru videli diváci, ale ovládnutie hry a jej zmena zvnútra je lepšia, lebo dokáže tak zmeniť bavorských zaostalcov na vykorenených svetoobčanov a hlásateľov nového evanjelia, nie toho Kristovho. Aby udržali moc nad hrou pevne v rukách, stále sa stupňovala kritika údajného antisemitizmu (Rabbi lenicki). Bavoráci ustúpili ešte viac: Ježiša neodsúdi veľrada. Gamaliel obviní Kajfáša, že nezavolať všetkých členov sanhedrinu. Všetky odkazy na farizejov sú odstránené. Ježiš pri poslednej večeri hovorí hebrejsky. Odstránené sú všetky zmienky, že Ježiš je Kristus, Mesiáš, lebo to uráža. Ale stále to nestačilo a ADL očakávalo, že v novej produkcii v roku 2010 sa zapracujú ďalšie zmeny. A samozrejme chýbala aj veta z Matúša: „Jeho krv na nás a naše deti.“

Sám Shapiro sa čuduje posadnutosti touto vetou. Samozrejme, že i on akceptuje Goldhagenovu kontroverznú tézu (v knihe Hitlerovi ochotní kati), že Nemci sú od prirodzenosti vraždiaci antisemiti, pretože to je kliatba ktorú majú v krvi – sú k tomu geneticky disponovaní.. Ale neuniká mu irónia:

„Skrátka, verím v kolektívnu vinu Nemcov, vinu, ktorá padá nie len na tých, čo žili počas vojny, ale aj na ich deti a deti ich detí. Ale je ironické, že práve toto chápanie kolektívnej viny je to, čo mi najviac vadilo na Pašiách.“

Zdá sa teda, že hoci boli bavorskí dedinčania drvivo porazení mocou peňazí a politického vplyvu, neprineslo to víťazom spokojnosť. Ukazuje sa, že tu pôsobí niečo vyššie, moc, ktorú nemožno premôcť intrigami a machináciami. Je to pravda. Nostra Aetate hovorí, že z Ježišovej smrti nemožno bez rozlišovania obviniť všetkých Židov. Niektorých teda obviniť možno. Nostra Aetate hovorí, že to boli židovskí predstavení a tí, čo ich počúvali, ktorí usilovali o Ježišovu smrť. Znamenalo to, že sv. Ján a Panna Mária tiež usilovali o Ježišovu smrť? Nie, znamená to, že slovo Žid má v tejto fáze evanjelia iný význam ako na začiatku. Znamená toho, ktorý odmietol Ježiša. A volanie „Jeho krv na nás a naše deti“ znamená volanie po trvalom odmietnutí Krista, ktoré medzi Židmi evidentne trvá podnes. A tu je tiež dôvod, pre ktorý Gibsonovo Umučenie Krista, ktoré vzniklo v Hollywoode, vzbudilo takú nenávisť. Ako poznamenal Rudin: „Je výsmechom, že v hra v Oberammergau, pramatka všetkých pašiových hier, má tieto slová z Matúša vymazané a tu sa objavujú v Gibsonovej verzii.“

Nedávno prebleskla správa, že predstavenie v roku 2020 je kvôli čínskemu vírusu zrušené. Hra, ktorá jestvuje len preto, že nemeckí vidiečania dôverovali Bohu, verili že ich zachráni pred epidémiou a On tak naozaj urobil, sa teraz nehra, pretože vidiečania už Bohu neveria. Citoval som niekoľko Shapirových výrokov, kde poukazuje na ironickosť toho či oného faktu. Ja osobne považujem za najviac ironické práve toto. A na čo je hra o Ukrižovaní Ježiša Krista, o najčudesnejšom vstupe a účinkovaní Boha v ľudských dejinách, keď už v možnosť Boha účinkovať v dejinách a ochrániť svojich ctiteľov nikto neverí?

Zdroje:

Shapiro, James: *Oberammergau: The Troubling Story of the World's Most Famous Passion Play*

Jones, E. Michael: *Jewish revolutionary spirit and its impact on world's history*

Roth, Eugen: *Jubiläums Passions-Spiele Oberammergau*

Foxman, Abraham H.: *Passion problems. National Review*

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/slavne-pasiove-hry-v-oberammergau-za-odvratenie-moru/>